

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

a 43. szám tartalomjegyzéke: garamiról (kassák lajos) ● vers (kossán klára) ● a
kultura védelmére (hort dezső) ● kutya kutyácska
(novella andreánszky istván) ● versek (szalatnai rezső) ● versek (mária béla) ●
a szociálista egyén lélektana (szántó hugó) ● kassák lajos: földem virágom (mu-
rányi-kovács endre) ● két szegedi könyv (gró lajos) ● barbusse könyve stalinról
(sz. r.) ● vers (vajda jános) ● hozzászólás zsolt lászló tanulmányához (nadas
endre) ● rajz (fenyves sándor)

1935 julius VII évfolyam 43 szám

Reflexiók

Garami Ernő, született: 1876, meghalt: 1935.

Nem volt a mesterem és nem volt a barátom. De, mint az idősebb generáció képzett tagjától feltétlenül tanultam egyet-mást — ha többet nem is, annyit, hogy tanulni érdemes s mint elvtárssal sosem ütköztem össze vadabban, mint ahogyan azt a baráti tisztelet keretei megengedik. A pálya, amit befutott, nem mindig volt irigylésre méltó: a fiatal vas-munkás szerszámaitól eljutott Garami a szerkesztő tolláig, aztán a szerkesztői székből átült a miniszteri székbe s végül fáradtan és magabiztosan megért a halálba. Könnyű feladat lenne most a hibákat és fogyatékoságokat megjelölni ezen a befejezett életvonalon — legalább olyan könnyű lenne, mint hirtelen összekapkodott költői szóvirágokkal feldíszíteni. De én nem temetni akarom a halottat, hanem figyelmeztetni az élőket. Mert nem minden úgy történt Garami Ernővel és körülötte, ahogyan azt most a kandeláberek fényében és az összegyűlt tömeg színe előtt betűkben, szavakban, szépen kiformált mozdulatokkal élénk vázolják.

Harcos volt és megkapta azt, ami az igazi harcosnak — végső soron kijár: a leveretést és a megtagadást. Ellenfelei legyőzték és a barátai megtagadták. Egy életen át sokan boldogultak körülötte s bárha ő sem kerülte el mindig a könnyebben járható utakat, ezt nem önző szándékból tette — ez egy felemás sors felemás tükröződése volt. Emberi gyöngeségei pedig kinek nincsenek? És ő is csak ember volt a szentek igénytelensége és a hősök könyörtelensége nélkül. Egyénisége a forradalmár kemény akaratából és a reformista visszavonulásra mindig kész érzékenységéből tevődött össze. Aki józanul akar ítélni felette, az sem az egyik, sem a másik sajátosságáért nem vethet rá követ. Abban az időben és azon a területen, ahol élt, nem is alakulhatott máskép, ha hű akart maradni a szocializmus eszmevilágához és közvetlen eredményeket akart elérni a gyakorlati mozgalomban. S mivel ő természetében típusa volt a „reálpolitikusnak”, a legválságosabb pillanatokban is meg kellett magát osztania a gondolat és a tett között. Tervezőnek és megvalósító-
nak, stratégának és taktikusnak, rendszerező elmélkedőnek és napi politikusnak kellett lennie egy személyben. Nagy ritkán akadnak olyan kiváló, legmagasabb fokon kifejlett személyiségek, akik ezt a hatalmas feladatot nem csak vállalni tudják, hanem meg is tudják oldani. Garami nem egészen ezek közé tartozott. Amilyen egyenes és töretlen volt pályája a forradalmakig, olyan egyszerre derékba törött a megpróbáltatások pillanataiban. Ez a vonaltörés azonban nem jelentette egyben a befejeződést is. A magyar munkásmozgalom a szocialista társadalomideál megvalósítása érdekében és a háború türelmetlen nyomása alatt egyenesen haladt a forradalomba, de amint a gátak átszakadtak előtte, bekövetkezett az általános fejvesztettség. A felelősség ezért az élen álló vezetőké. Aki akkor az első sorban állt, annak már nem volt ideje a taktikára — a papírstratégiából valóság lett s aki szólt, annak már csak *igen-t* vagy *nem-et* lehetett mondania. Garami megtorpant: sem a *nem-et*, sem az *igen-t* nem tudta kimondani, elképzelhetetlennek látszott

előtte, hogy elveit feladja, az egyre összekuszálódóbb cselekedetek végigcsinálásához pedig nem volt meg az ösztönös ereje.

1275

Megtagadta tehát a forradalmat, aminek az előkészítésében évtizedekig részt vett? Nem, csak éppen hogy önmagát sem tudta megtagadni.

Októberben még az élen járt — márciusban már visszahúzódott önmagába. Előbb a reformer óvatosságával *irányítani* akarta a forradalmat, utóbb a forradalmár makacosságával ragaszkodott reformelgondolásaihoz. S mivel a harc második szakaszát már csak értelmetlen, vakmerő kalandnak tartotta, egykori társait elhagyta ebben a harcban, hogy aztán élete végéig testtel és lélekkel visszavágyjon közéjük. Aki azonban egyszer elhagyja pozícióját, nagyon nehéz azt annak még egyszer visszaszereznie, ravasz egyezkedések és drága engedmények nélkül. Garami pedig, aki, a szerinte alkalmasnak látszó pillanatban, mindig késznek mutatkozott a polgársággal közös frontalakításra a reakció ellen — paktumokat soha sem kötött gyöngesége bevallásával és odavetett ígéretek fejében. Ezt így a barátai és ellenségei közül csak kevesen tudták s még kevesebben merték bevallani. Az igazság őszinte feltárása helyett szivesebben sugdostak köréje legendákat vagy szivesebben fröcsköltek rá sarat még akkor is, ha dicséretet érdemelt volna. A szervezett munkás-ság előtt, akikkel közös ügyért dolgozott egy egész életen át, jóformán ismeretlenül ment a halálba. Inkább diplomata, mint politikus volt, nem tartott szónoklatokat és nem vakon szedte fel, hanem a maga szempontjai szerint megválogatta barátait.

Húsz éven át szerkesztette a Népszavát s az olvasók csak annyit tudtak a szerkesztőről, hogy a lap komoly politikai és kultúrtényezővé fejlődött időközben. Aki ismerni akarta a szerkesztő képességeit, az ismerhette munkásságának eredményeiből.

Hosszú ideig irányító szerepe volt a pártban és ebben az időben fénykorát élte a mozgalom.

A lépésről-lépésre előre haladó harcban talán mindvégig tartani tudta volna a tempót, de az elszabadult áradat egy ideig tehetetlenül dobálta, aztán kivetette a partra. Gyöngének bizonyult a nagy feladat előtt, de mégis sokkal erősebb volt, semhogy belenyugodott volna fogyatékkosságaiba.

A forradalomban kitért a végső konzekvenciák levonása elől, de az emigrációban újra kezdte a harcot nem csak nyílt politikai ellenfeleivel szemben, hanem az itthon maradt és időközben hazakerült barátai ellen is, akiket ő második garnitúrának nevezett és ebben a szóban nem csak az új vezetők sorszáját határozta meg, hanem elégedetlen és rosszaló kritikáját is összefoglalta benne. Támadó magatartása nem egyszer élesebben fejeződött ki elvtársai, mint ellenségei felé. Bárha itt le kell szögeznünk, hogy azok közé a kevés szociáldemokrata vezetők közé tartozott, akik az emigrációban nyílt és szakadatlan harcot folytattak jobbra és balra, lehet, hogy nem mindig a leghelyesebb megfontolással, de félreismerhetetlenül az elveszett ügy érdekében. Az emigráció legpolgáribb színezetű lapját alapította meg és szerkesztette, de volt idő, hogy

---

munka

erről a mérsékelt jobbszárnyról jött támadás fájdalmasabb sebet ütött az ellenfélen, mint a legszélső balról hangzó gúnyolódás és fenyegetőzés.

És valóban eljött az ideje, mikor ez a lefogott gesztus és mérsékelt hang, Garami programatikus követelése, kifelé komoly fenyegetést és befelé a pártba új aktivitás kezdeményezését jelenthették volna. Garami újonnan kiadott jelszava: „Ki a parlamentből és be a szervezetekbe.” A tömegek előtt szimpatikus volt ez a kezdeményezés, úgy érezték, az új jelszóval megindulhatna a mozgalom aktivizálási folyamata, — de nem így vélekedtek a vezetők. Ez a program csak harccal lett volna megvalósítható a pártban, de Garami, a tervezet elgondolója meghátrált a megvalósító cselekedet végrehajtása elől. „El kell mennem, — mondta, — mert idegennek érzem magam enhazámban.” Ezzel a keserű megállapítással tért vissza az emigrációba. Mondatának az a része, hogy *idegen lettem enhazámban*, úgy értendő, hogy hiába való a kísérletezésem, be kell látnom, hogy időközben *idegenné lettem saját pártomban*. Ez a rezignált megállapítás azonban a tényen magán mit sem változtat, a tény pedig az, hogy rövid idő alatt már másodszor bizonyosodott be, hogy Garami alkalmatlan a gondolkodó és végrehajtó kettős szerepének a betöltésére. Azoknak, akik nem osztották a nézetét, könnyű volt a dolguk. Akik helyesnek és megengedhetőnek tartották a bajtársi mérkőzésnek ezt a módját: Garami követelésének értelmét a visszajára fordították. Hiába hangsúlyozta, hogy *ő a parlamenti faktorok visszahívásával egyrészt a parlament antidemokratikus volta ellen akar demonstrálni, másrészt az ily módon fölszabadult erők segítségével a szervezetek megnövelését és aktivizálását akarja elérni*. Akik nem osztották a nézetét, azok egyszerűen és világosnak látszó érvekkel mindezt úgy magyarázták, hogy Garami a pártot passzivitásba akarja vinni s ennek csak a teljes elnémulás, halál lehet a következménye. Ma már nagyon sokan tudják, hogy Garami programjának ilyen beállítása nem fedí a valóságot s a belőle levont következtetések mondvacsinált rémképek voltak. Ma már sokan tudják azt is, hogy az örökösen jobboldali Garami ebben az időben, a pártvezetőség felülmúlhatatlan jobboldaliságával szemben az egyetlen komoly baloldali álláspontot képviselte.

Tragikus fordulópontra. Ebben a pillanatban százszorta forradalmibb jelszó volt „ki a parlamentből”, mint ennek az ellenkezője, bárha megvalósításáért évtizedekig folyt a harc, amelyet csak a forradalmak szakítottak meg ideig-óráig. Ez a belső viaskodás a jobboldal javára dönt el és Garami megbékíthetetlenül kiszorult a vezetők sorából. Nem első ilyen eset a mozgalomban s valószínű, nem is az utolsó. Temetni, azt azonban tudunk.

A szónok, a kortárs, az egykori bajtárs ott áll a halott koporsója előtt és búcsúztatót mond, ami a tények elhallgatásának és önmagunk dicséretének is beillik. Sajnos, a szónokaink még mindig nem olyan jó szónokok, hogy ott, ahol csendet követel a tisztelet, ott csak néhány egyértelmű szót mondanának a szeretet és az igazság egyszerű formáiban. Ilyen hosszú beszédnél a jelenlévők önkéntelenül is gondolkodóba esnek s ha egy-két szó ilyenkor az eszükhöz ér, felfogják jelentésüket, azt is,

ami még bennük lehetne, és azt is, ami, talán nem is véletlenül, kimaradt belőlük. Hallottunk ilyen néhány szót:

„Szabó Ervin és Kunfi Zsigmond elvtársak mellett Garami megalapítója volt a magyar szocialista problémák elméletének.”

Ha ez így igaz, mint ahogyan valóban igaz, önkéntelenül is felvetődik az ember szomorú fejében a kérdés: Ha így igaz, akkor mégis hogyan van az, hogy éppen ez a három kiváló férfi, teoretikus képzettségű szocialista, a mozgalom előharcosai a pártjukból kizártan vagy „önkéntes visszavonultságban” végezték be életüket... Nem akarok érzelmes húrokat pengetni. Tudom, a harcosról szólván, nem az a fontos, hogy hogyan halt az meg, hanem, hogy hogyan küzdött.

És valószínű, hogy ő előttük sem az volt a fontos, hogy hogyan és mit beszélnek majd a koporsóik felett, hanem az, hogy magukban hogyan intézzék el végső számadásaikat.

Mit jelent az, hogy a halott Garamit a szociáldemokrata vezetők kiméretlenül dicsérték s hogy a kommunista vezetők ugyanakkor kiméretlenül szidták?...

Kétségtelen, Garami Ernő már halott s a szavak értelmetlenül elszállnak fölötte...

Én pedig ezzel a néhány sorral nem a halott koporsója fölött akarok beszélni, hanem az élők előtt.

Kassák Lajos

Vers

*Még alig kezdődött az út,
s tudom, már a végefelé járok.
Nyugtalan készülődés türelmetlenkedett bennem,
melynek értelme, lehet, hogy a jövő egén csillagként
ragyog majd.
Éltem örömet és éltem fájdalmat.
Örömeimre nem emlékszem,
fájdalmaim besötétlenek napjaimba,
akár a fekete gránitkövek.
Apám, anyám már reménytelen, jövőtlen
gyerekek,
az emlékezések nehéz batyuival a vállaikon.
Néha durva szitkot hoz el hozzám
az éjszakai szél
s nyomorúságot csipognak a fák meztelen ágairól
a verebek.
Valakim van, akit szeretek,
s értelmét összetörték a földi dolgok.
Ezért nem tudok senki szomorúságával törődni,
úgy érzem, elszakadt tőlem a világ,
befejeződött minden,
amit életnek lehet nevezni.*

Kossán Klára

munka

A kultúra védelmére

(Jegyzetek a párisi nemzetközi írókongresszushoz)

...la perfectibilité de l'homme est réellement indéfinie...

Condorcet

1.

„Kultúra” a társadalomban élő ember életvitelének hogyanja. Ahogy emberek esznek s amit esznek, ahogy olvasnak s amit olvasnak, ahogy javaikat gyártják és elosztják, amit igaznak vagy hibásnak, értékesnek vagy bűnösnek tartanak: *magatartásuk történelmileg lehatárolt egésze* a kultúra, mely végül is két szintetikus alapelvet jelent:

Nem minden szabad, ami lehető.

Az is lehetővé válik, ami még nem lehető.

A normális ember ép ezt tudja: a szüntelen komoly játékot fizikai lehetőség és szociális szabadság között. Az elektromosság korának társadalma ép ezt mutatja: a szociális lehetőségek határtalan perspektíváját.

„Kultúra” egyszóval *alakítás és alakulás*: az ember megismeri, hogy saját céljainak megfelelően alakíthassa az adottságot (a „természetet”), s egyben maga is alakul céljaival.

2.

E kulturának

*objektív váza
viszonylattartalma,
igazság-alapja*

van.

Az *objektív váz* az átalakított anyag: a termett búza s a befőzött ananász, a lakóház s a játékkaszinó, a varrótű s az elektromos erővel hajtott szövőgép — használati tárgyak és munkaeszközök, amelyek *igénybevételével* a szociális életfolyamat lejátszódik. Mintegy külső szerkezete ez a társas együttélésnek és összeműködésnek, mely — akárcsak mint az orgánikus életfolyamat csontváza — néha akkor is megmarad, mikor már a társadalom, melynek vázát adta, halott: a Forum Romanum romjai, a Vezuv lávája által eltemetett Pompéji majdnem kétezeréves maradványai.

A *viszonylattartalom* ad ennek az objektív váznak, a külső szerkezetnek szint és értelmet. Hogy egy kés evőeszköz, munkaeszköz, vagy egy kocsmai verekedés corpus delictije-é, hogy egy helyiség tánc- vagy iskola-terem, magánszalon vagy éjjeli bár, hogy a „nemzeti jövedelem” — a Smith Ádám „wealth of nation”-je — csak az előjogosok bukszáját tölti, vagy a közület fejlődését teszi-e lehetővé, *minden szociális életnyilvánulás emberi viszonylatok érvénye* a tárgyakhoz és embertársakhoz — „zur Natur und zueinander”, ahogy már Marx meglátta és leszögezte. Szinté úgy van, hogy láthatatlan szálak fűzik az embereket érték- és vagyontár-

gyaikhoz s a szimpátiának és antipátiának örök folyama áramlik közöttük. Mesterien jellemzi ezt a tényt Bernard Shaw egyik emlékezésében ifjúkorára: „Nem a magában semmis (!) templomépület tette rám a hatást, hanem az egyházközség tagjainak természetellenesen mozdulatlan alakjai, ahogy ott ültek vasárnapi ruháikban és kalapjaikban s arcuk sápadtra vált a rosszindulatú szigorúságban...” Ez a minden percben, minden pillanatban megújuló számlálatlan és számlálhatatlan „emberközi” viszonylat, mely a folytonos figyelembe vételben él, fizikailag nincs sehol és mégis leglényegét jelenti annak, ami a társadalom.

„Objektív váz” és „emberközi viszonylattartalom” azonban végül is csak kifejezési formái a mindenkori „igazságalapnak”, a társadalom szellemi életalapjának, mely az adottság mindinkább megfelelő magyarázata; mely szerint

így és így van — földön és égen, életben és halál után, formában és történetben, természetben és társadalomban (*valóságmagyarázat*, Seinserklärung)

s ezért ajánlatos és célszerű ezt és így cselekedni (magatartásszabály, Verhaltensregel).

3.

Az ily értelemben felfogott kultúrának egyik legjellegzetesebb törvényszerűsége az, hogy *szellemiesül: szellemivé válik.*

Kezdetleges társadalmak igazságalapja alig néhány megfelelő (pozitív) valóságmagyarázat, gyér viszonylattartalom és szegényes objektív váz — közvetlen szükségleti tárgyak, primitív munkaeszközök. A társas együttélés e kezdetleges valósága fölött vagy mögött azonban mindenütt ott rejtőzik egy tárgyiasult szellemvilág, mely (állítólag) minden hatást előhív...*)

Fejlett társadalmak igazságalapja ezzel szemben egyre bővül és egyre pozitívabbé: a valóságnak megfelelőbbé válik, eléri a szellemi tevékenység kritikus vizsgálatának nivóját („ismeretelmélet”) s a természet tudományos megismerése mellé megteremt a társadalom tudományos megismerését is (természet- és társadalomtudomány). Az a viszonylattartalom, mely ezen az alapon épül, egyre több s a térben egyre távolabb élő embercsoportot köt össze. S az objektív váz, amelyben a társas élet folyik, a szükségleti tárgyak és munkaeszközök egyre nagyobb gazdagsága. Ily fejlett társadalmakban persze csak, mint a mult tűnő csökevénye él a tárgyiasult szellemvilág.

A „kultúra szellemiesülése” tehát kettős értelmű.

A *szellemi tevékenység mind pozitívabb magyarázattal kíséri a valóságot*: a „valóságmagyarázatok” egyre megfelelőbbé, a „magatartás-szabályok” egyre célszerűbbé válnak.

A szellemi tevékenység eredményéből: *a szellemi készletből mindinkább eltűnik a tárgyiasult szellemvilág.*

*) Régi és modern kultúrák egyik legátfogóbb elméje: Max Weber írja vallásszociológiájában: „Der Geist ist zunächst weder Seele, noch Dämon, oder gar Gott, sondern dasjenige unbestimmt: materiell und doch unsichtbar, unpersönlich und doch mit einer Art von Wollen ausgestattet gedachte Etwas, welches dem konkreten Wesen seine spezifische Wirkungskraft erst verleiht...” (Wirtschaft und Gesellschaft, 228 oldal).

E mind szellemibbé váló kultúra életét emberek biztosítják: azok, akik megismerik és megélik, mert szerinte élnek.

A helyes kultúrpolitikának döntő alapelve tehát az, hogy annál védettebb és védelmezettebb egy kultúra, minél szélesebb és átfogóbb az a réteg, amely éli.

Ez áll természetesen a nemzeti kultúrára s így a nemzet problémájára is.

„Nemzet” a nemzeti kultúrát élők egésze, állapítja meg a háború előtti marxi-szocialista társadalomtudomány egyik legkiválóbb fejezete: *Otto Bauer* nemzetelmélete: Épp mert a nemzetet azok teszik, akik kultúráját élik és megélik, mindenvalóban (nem csak szószátyáran) nemzeti politika első és alapvető kötelessége, hogy a nemzeti kultúrát feloldja egy privilégizált klikk magántulajdonából s a nép, a közület, köztulajdonává tegye. — Ez: az *igazi nemzetalakulás* folyamata *O. Bauer* szerint a fejlődő kapitalizmussal egyidejű. Mert kapitalizmus kettőt jelent: fejlett technikát és szocialista munkásmozgalmat. Fejlett technikát, melyben a társadalmi munka materiális terhét mindinkább a gép veszi át, szabad időt teremtven így a dolgozók számára is; és szocialista munkásmozgalmat, mely a tőkeviszony elleni harcban azért követeli a munka és tulajdon, az erőfeszítés és jutalom szocialista elosztását, hogy minél szélesebb dolgozó rétegek rendelkezhessenek szabad idő felett s így lassan *a nép egésze váljon a nemzeti kultúra ismerőjévé és igenlőjévé.*

„Nemzeti” politikusainknak különösen figyelmébe ajánlható a marxi-szocialista világnézet és társadalomtudomány e rendkívül produktív fejezete, mely megrajzolja az osztálykultúrák haladásának útját s amely ma is csupán a kultúrafogalom pozitív-szociológiai taglalásával szorul kiegészítésre.

A „kultúra védelme” bizonyos *világnézeti szempontokat* követel: Egy közület kultúrája *totalitás-fogalom*, nem csak „művészeket és művészetbarátokat” jelent, hanem az egész életvitel, nem utolsó sorban tehát a munka- és vagyoneelosztás hogyanját is.

A kultúra szűkebb értelemben tényleg *egy szellemi elit nyilvánulása*: az az értéktábla, amelyet művészek és gondolkodók állítanak fel s amelynek igenlésére nevelik közönségüket.

A kultúra alfája és omegája *az ember, aki éli*: az eszmei alapot igaznak és követendőnek tartja, a viszonylattartalmat élte minden pillanatában megújítja s a javakat és munkaeszközöket használja.

Kultúrák akkor pusztultak és pusztulnak el, ha valamiképp — legfőképpen az idejét multa, „bilincsesé vált” tulajdonviszonyok miatt — *elpusztultak vagy elpusztulnak azok, akik értékesnek és megőrzendőnek vélték.* (Minden egyéb „Untergang des Abendlandes” mese.)

Korunk ily kritikus történelmi pillanat: *a kapitalista kultúra pusztulása.* E kultúra-pusztulás történelmi jellege az, hogy vele egyidőben folyik — vagy legalább is folyhat — *az új kultúra építése.*

Az új kultúra építői azok, akik hisznek *az eszmei megismerés s a szociális összetartozás* erejében, akik tehát nem a misztikus múlt homályában, hanem az egyre pozitívebbre váló és lassan már a társas együttélést is átható megismerésben keresik az új lehetőséget s az új törvényt.

Hort Dezső

Kutya, kutyácska

1281

Kötőlánca a nyakörvhöz volt erősítve. Az örv helyén a szőr lekopott és bőre felhorzsolódott. Éjszakára eloldották kötelékét és szabadjára bocsátották. Nyaka körül az örv helyén sáv húzódott, olyan, mint a rózsaszínű pántlika. Két ujjnyi széles szíjból készült az örv és nem puhították meg halzsírral. Nem volt szorosra meghúzva; a szíj keménysége hagyott nyomot a nyakán. A kutya a bőrvet nem találta elég tágnak, hogy fejét kidugja belőle, kiszabadítsa nyakát a szorításából és semerre sem tekintve, nekiszaladhasson a szabad mezőknek. Napközben ismeretlen emberek tévedtek a tanyába. Előugrott rejtekéből a kutya, kiszaladt a kukoricakas alól, ameddig a lánc engedte. Dühös ugatással tette figyelmessé a tanyabelieket az érkezőre. Nekiszaladt és meghátrált. Ismét előreszaladt, ameddig elért a kötőlánca. Két lábra ugrott és azt a látszatot keltette, mintha a nyakánál fogva a lánc tartaná a magasba és így állhatott annyi ideig egyfolytában két hátulsó lábán. Megfeszült a nyakörv a nyakában és a szíj keménysége ekkor járult hozzá, hogy a nyakán egy szál szőr ne maradhasson és felhorzsolódjon a bőre. A kötőlánc alig ért öt lépésre. Sokszor még ezt a távolságot sem vette igénybe. Behúzódott kuckójába és akkor bújt elő, ha arramenők zavarták. Előbújt tavasszal kifeküdni és sütkérezni a gyenge napocsákára. Kinyújtotta lábait és a hasát sütötte. Egyfolytában alig egy órányit szundíthatott, mert ezidő tájon, mint a koratavaszi áradás, úgy jöttek a falu felől az emberek és mindet fogadtatásban kellett részesíteni. Barátságatlanak vehető ez a fogadtatás. Még be sem fordultak a tanyába, alig jártak az akácfasorban a tanyaszélénél, amikor figyelmes lett a közeledőkre.

Záporosó után kifeküdt a napra, fejét oldalt hajtva, elszundított. Táguló és összehúzódó tüdeje mozgatta oldalbordáit. Számon lehetett tartani, miként szedi alvásközben a levegőt. Lélekezete egyre gyorsult. Gyorsabban tágultak oldalbordái és ugyanolyan gyorsan húzódtak vissza előbbi helyükre. Felemelte fejét, bizonytalan lehetett abban, hogy neszt hallott. Körül járatta tekintetét. Máskor hirtelen ugrással felpattan. Nincsen zavartkeltőbb érzés, mint váralanul ébredni. Jobban feltartja fejét, mert magától nem messzire embert lát. Alig van ideje, hogy szokatlan helyzetében a pillanatnak legjobban megfelelő módozatot megtalálja. Torkát nem hagyja el hang, amikor ugatni akar. Száját akkorára nyitja, mint egy kapu, de vakkantás nem jön ki belőle. A torkából felszabaduló hang ásításba vész. Két hátulsó lába közé húzza farkát és visszasétál a kukoricakas alá. Mukkanás nélkül kotródik vissza, zavarában, vagy megszügyenültében.

Két előre nyújtott lábára fekteti állát, szemét behúnyja, mintha tovább húzná a csendest. Ugy csinál, mint akinek nincs tudomása annak a jelenlétéről, aki nagycsizmában áll nem messzi tőle. Figyelemmel tartja, már csak azért is, mert csodálatosképpen nem neszelte meg közeledtét.

Világrajáró utas nem lehet, bármilyen nagycsizma van a lábán és hosszú lábaival akkorát tudhat lépni, mint más földi ember, akinek, ha négy lába lenne és lépést bírna vele tartani, mégis lemaradna mellőle.

munka

Lábaival naponta országokat tudna keresztül gázolni, még sem haladna odáig, ahová szándékában lenne. Leolvashatni róla, hogy értelemben alatta áll testi magasságának. A kutya sunyin bámulja.

— Nincsenek vágyai, pedig a legmerészebb vágyait is keresztül vihetné — gondolta nézés közben a nagycsizmásról. — Az útkereszteződéseknel elvétené az útirányt a megszabott útról. Gyerek korában oda sem szagolt az iskolának, vagy ha kijárta, kevés ragadhatott meg benne a betűvetésből.

Lapos a homloka és hajjal sűrűn benőtt. A szemöldöke és hajazata között nem szélesebb a csupasz homloka, mint a kutya nyakán a tartóörv szorításnak a helye, amelyik csak akkor látható, amikor este lekerül a nyakáról és boldog-boldogtalannak arról tanúskodik, hogy az idő nap-pali szakában nem élvez szabadságot.

Alig ugrásnyira áll tőle a nagycsizmás, homlokának keskeny sávja azt az érzést kelti benne, mint másban, annak a sávnak a látása, amelyet ő visel a nyaka körül. Keskeny homloka van a nagycsizmásnak. Szellemben és gondolkodásának szárnyalásában van megláncolva. Az értelemmel bírónak a szemei is mások. A nagycsizmásnak a vakondszemei apróak és feketék. A földi világossággal szemben érzéketlen, életének sötétje elvette szemevilágát.

A kutya minden figyelmét ráirányítja. Elülső lábát arcához viszi, szempilláját meg nem rebbenti, hogy saját pillantása se zavarja figyelmében.

— A nagycsizmás homlokán hordja fényes nappal azt a sávot, amelyik elárulja, hogy gondolkodása nem visz túl a törvény határán. Vékony ruházata folt elől és folt hátul. — Helyébe kerülve bekopogtatna a falu kerékgyártó mesteréhez és azt mondaná neki: Bevallom, a sötétség tart rabságban. Azokból a könyvekből adjon nekem olvasni, amelyekből, jól tudom, hogy van magának. Akarom, hogy megvilágosodjon előttem minden és megtudjam az igazságot. A földi dolgokban és nem a mennybéliekben akarok kiokosodni.

A kutya fejét csóválta, lemondás volt viselkedésében. A saját élete is rendezésre szorul. Éjszakára szabad, de akkor sem teheti, hogy elnézzen kutyák társaságába, hiába hallja a szomszéd tanyákról hívó hangjukat a holdas éjszakában. Egyedül áll, nincs bátorsága elhagyni láncait. Posztol a szénakazlak körül és a krumplisvermek tájékán, hogy reggelre lábuk ne keljen a falu felé. Világos éjszakákon elfogja a düh és megugatja a holdvilágot, amiért felfedi a nyakán lévő pántlikát és minden arra vetődő kóborkutya kérdés nélkül megtudja róla, hogy láncon tartják. Maga előtt bevallotta nem egyszer, hogy nem élet ez, de egyedül nem volt bátorsága tovább menni. Megmaradt hűséges szolgának. Nélküle már mindent elvittek volna a tanyából. Kikötötték volna az ólból a lovakat, mert a cselédember, akinek az ólban kellene hálni, hogy vigyázzon a jószágra és felkeljen éjjelente almot vetni a rácsba, valahová a szomszéd tanyára jár más asszonyához éjszakára és csak a hajnal veti vissza.

Felcserélte volna életét nem egyszer a kóbor kutyaéval. Milyen sors vár a kóborkutyára és milyen sors vár reá. A kóborkutya a vadőr puska-

csövére kerül, amikor a mezei nyulat üzgéli, hogy pecsenyét szerezzen a maga számára. Ügyessége mellett elkerülheti ezt a sorsát, de ő, aki láncon viseli életét így vénhedve el, egy napon, öregesen halk lesz a hangja, veszt élességéből, lába a téli fagyoktól köszvényes lesz, nem fogja birni a szaladást, úgy húzza majd maga után, mint a srétet kapott kőorkutyák.

— Ne kínlódjon tovább, — mondják majd rávonatkoztatva. — Kiviszik a határba és puskacsőre veszik, hogy megváltsák szenvedéseitől.

Tágranyitja kutyaszemeit. Biztos a nézése. Szerét tehette némi emberismeretnek. Öreg időt töltött ezen a tanyán, kölyökkorában volt másutt, de ott sem rejtették el az emberek szeme elől. Azon a helyen a ház küszöbénél volt a házikója és az volt a dolga, hogy szemmeltartsa a ház tájékát. Faluhelyen sok ember volt bejáratos a portára, szemmel tartotta minden lépésüket.

Előbbi helyén, akárcsak itten, egyazon kinézésű emberek fordultak meg. Nem ruházatukról ítélte meg őket, mint többi társai, akik annál jobban ugattak, minél rongyosabb volt, aki szemük elé került. A ruha alatt mi minden lakozhat még az emberben. A testük tiszta lehet, de a benne rejlő szándékok tisztátalanok, egykönnyen embertelenek. Kezüik állásából megítélte őket. Vállcsontjaikból karok lógnak le kezekkel. Vannak kezek, amelyeknek nem lehet parancsolni és vannak kezek, amelyeknek parancsolnak. Két kezük van az embereknek, jobban esik mindeniknek, ha megfoghat vele és megtarthat valamit, ami a közelükbe esik.

Elmozdította állát, de továbbra is két elülső lábán nyugtatja. Szemeit kinyitja, hogy jobban lássa, mit csinál a nagycsizmás, akinek sikerült megközelítenie, anélkül, hogy tüstént észre vette volna. Könyökben felül hiányzik a karja és ez csak most ötlött a szemébe. Kabátja ujját feltűzve viseli, mert üresen lógna és lengetné a szél, miközben belopózna üres kabátja ujján csonka testrészéhez. Kölyökkora a háború előttre nyulik vissza, különben fel sem tűnne neki, hogy nem ez az első ember, akinek a kabátja ujjából hiányzik a karja.

Az ember most lehajol és egy kézzel a csizmájával foglalatoskodik. Dróttal van megerősítve és összekötve a csizmafeje a talppal, mert csizmája orránál a talp leválófélben a csizma fejtől. Nem világjáró útban nyütte el, trágyalé és a falu sara ette meg. Bajlódik csizmájával, lehajol felé, de nézése nem oda esik, amit művel, forgácsot keres, holott nem kellene egyebet tenni, mint kinyújtani utána kezét. Nemrég a kas előtt fűrészelték és hasogatták a konyhába való fát, szétpattant a forgács a hóba és olvadás után a forgácsszilánk nem bújít a földbe. A tetején maradt, nem gereblyélték össze egy csomóba, a nap süti szerteszt és szárítja gyujtósna való forgácsnak. Kancsalul néz a nagycsizmás, keze forgács után keresgél, szeme pedig fennakadt valahol a kukoricakas ajtaján és csak akkor néz csizmája orra hegyére, amikor megmozdul a kutya és láncainak csörgése megrettentti.

Hallomásból tudni, hogy vannak, akik értik a csiziót, hogyan kell elbánni a kutyával, hogy még a legéberebbet is megközelítsék. A kutya későn veszi észre és akkor elfelejt ugatni. Akárcsak értenék a nyelvet és megbaboznák. Nem mindig történik meg, de megtörténik. Nem tudni,

hogy ez a kutya valamikor is hangtalanul türt volna vadidegen embert a tanyában. Messziről megugatja a jövevényt, egyéb dolga sincs nappal. Veszettül megugatja, aki botját a kezében előre tartva, bátortalan lépésekkel közeledik.

— Ismerlek jó vitéz, — gondolja magában a nagycsizmást látva. — Földet jöttök kérni megmunkálásra, közben a kukoricakas lakatján a szemetek.

Az zavartalanul tisztogatja továbbra is a sarat csizmájáról. A kutya nem veszi le róla a szemét.

— Máskor a kertikapufélfához fenitek sáros csizmátokat és azzal már jól is van. — Felemeli állát, két elülső lábára áll és ameddig a kötőlánc engedi, elősompolyog.

— Jobb lesz odébb tágítani, — gondolja tovább — és egy hangos vakkantással fejezi ki magát. Csak morogni tud, látva, hogy az ember megyen tovább a tanyába. Egy ugatást küld utána.

Akadnak emberek, akik a láthatár széléig is elkerülnék az ebeket. Sokszor nemcsak borjúnagyságú komondorok elől, hanem kis puli kutyácskák elől is kitérnek. Nem tudni kiből milyen erő lakozik. Amíg életben van, egyiknek sem húzzák ki a méregfogát. Ritka hely, ahol a kiszolgált kutyákat életben tartanák. Ellenségeket szereztek életükben, hűséges szolgálatuk közben. Arra voltak szoktatva kölyökkoruk óta, hogy a közülök valókon kívül mindenkiel egyformán bizalmatlanok legyenek és ráuszították az idegenekre. Senkivel szemben nem lehetnek hallgatógok, mert nem lehet tudni, milyen szándékkal közelednek. Szándékait senki ki nem kiabálja, hacsak véletlenül el nem árulja. Szép szóval közelednek, szelid suttogással és kezüket már messziről simogatásra nyújtják. Keresik a barátságot. Mindenik a maga módján közeledik, füttyentgetve, térdükre csapdosva tenyerüket.

— Kutya, kutyácska.

— Kutya, kutyácska, — szólongatják egyre ismételve, amíg megbabonázzák szavaikkal. Zsebükbe nyulnak, kenyérdarabot dobnak neki, amelyben gombostűk is lehetnek. Mohón kap a neki dobott falat után, nem vigyáz, lenyeli és a gombostűkkel teleszurkált kenyérfalatok felszobzik a beleit...

Aznap este, hogy a nagycsizmas a tanyában járt, rendes időben elkötték láncáról. Mint mindig, most is kiszaladt a tanya közepére. Körülzaladgált, forgolódott, mintha nem lenné helyét örömeiben. Esti bogarak szálltak alacsonyan, dongott a szárnyuk, felfigyelt rájuk és utánuk kapott a magasba.

— Gyere ide, gyere ide, — szólongatták a tanyabeliek. Minden hívó szóra egyszerre felfigyelt, minden hívó szóra egyformán hallgatott és mindenikhez egyszerre akart odaérni. Forgolódott és odadörgölözött élőlényekhez és tárgyakhoz.

Éjjel a tanyabeliek szükölését hallották.

— Szüköl a kutya, valaki meghal.

Rossz éjszaka van, az átkozott felhők eltakarják az eget. Koromsötét éjszakán kinek akarózna kimenni széjjelnézni. Egész éjszakán ke-

resztül hallatszik szűkülése. Egy egész nemzedék fog kipusztulni, magja sem marad, úgy szűkül a kutya.

1285

Mégis csak furcsálották hajnalban, amikor felkeltek, ajtónyitásra nem szaladt a küszöbhez, körülnyaldosva nyelvével lábuk szarát, ugrándozva körbe-körbe.

A kukoricás alatt találtak rá. Szemei kifordultak a helyükből, fogai összeszorultak.

A tanyabeliek észrevették, hogy jártak az éjjel a kukoricakásban. Ajtajáról leverték a lakatot.

Andreánszky István

Fenyőlának

*Ó fenyő, fenyő, fenyőerdő!
a gépek és betonfalak közül hozzád jött
két ember:*

*ringasd hát őket végtelenség,
fáradtak ők és fáznak
e világ igazságtalan dolgai között,
gondolkozz velük túlelvélű tisztaság:
feléd vágnak ők és barátaik, hogy a munka óráiban
emlékezzenek merész sugaras vonalaidra,
ó vedd őket piros ösvényeidre, déli szél zizzenésébe,
lepkével, eperrel és mohával koszorúzd sápadt arcukat
s engedd haza őket.*

Ima

*Itt ülök kuporgón a paloták alatt,
elzibbadt bennem éhség, szerelem,
a te hangodra várok kegyelmes álmom:
szólj egyszer nyugodtan és hosszan nekem.
Azt mondjad legalább: mi lesz e kvarcköveken,
sápadt bőrén az úri uccának, hol férges mosollyal
néznek le minden hajnalban hívő, szent lépéseinkre.
Súgd meg, hogy holnap már többen leszünk,
akiknek vérében új napok égnek,
mint folyók árjában az elektromosság,
buggyantass bort nekem, állj mellém naponként,
oly fáradt itt az élethős ember
s oly bunkózott a tiszta szándék,
mely e kevert korban építő jót akar.
Ne engedd, hogy koszos ellenségeim tanyát üssenek benned.
Álom,
te a tiszták országa vagy és benned jelenik meg a jövő,
add, hogy érezzük pontos formákban izgatott lelkünk alkotásait.
Igy mondom ezt lassan, csöndesen,
a fecskék már alusznak,
fejem fölött izzadnak a magas falak.*

Szalatnai Rezső

munka

Távozó

Nyomorult, szürke pont vagyok e világban tele kielégítetlenséggel és
rossz emlékekkel,
nem nagy felfedezés ez, tudom, ismeretlenül és eltemetkezve,
idegen nevek, idegen nyelvek, idegen foglalkozások takarói alatt
éltem hangyánál is igénytelenebb, hangtalan életemet.

És mégis fáj elmúlni... A haszontalan bogár is megremeg a taposó láb
alatt!

Érezni, a halál egyre erősödő szelét, közvetlen közelből...
Könyörtelen ő, mert nem kérdi: ettél-e eleget? csókoltál eleget?
Dolgaid elvégezted-e? Kimondtad-e mind torkodat égető szavaidat?

Jaj, oktalan féreg gyanánt haszon és öröm nélkül szórtam el éveimet,
fukar ember módján kimondatlanul nyeltem le legfontosabb mondani-
valóimat,
túlságosan mélyre ástam magam a földbe, most már hiába is kiáltok,
a fal egyre vastagabb... Egyre reménytelenebb a sötétség...

Olasz vasárnap

Házak, paloták, kunyhók
ezerszámra öntik ki az embereket az uccára.

A ragyogó hölgyeket és az elegáns férfiakat
magukra ölelik a kivilágított körutak,
a vasárnapi ruhákba öltözött legényeket,
a szabadnapos, idegen városbeli katonákat
és az olcsó selymekben páváskodó cselédeket
szerényebb utak, kocsmák, sétaterek vendégelik.
Itt is, ott is egyformán ásít a banalitás.

Mozik vásznain pereg a boldog szerelem,
zenés kávéházak orcheszterei ontják az olcsó harmóniát,
bezártkapus házakban egykedvűen osztják a szifiliszt.
Egyeseket bennfelejtettek a bérházak nyirkos börtöneiben és a szűk
udvarokban,
ők azok, kiknek nincsen cipőjük, vagy lázban verődnek össze fogaik,
olyan is van közöttük, aki éppen most készül meghalni,
ezek azonban egy teljesen külön világhoz tartoznak.

Mária Béla

Marx mondja „Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte” c. írásában: „Proletárforradalmak, mint a XIX. századéi, folyton kritizálják önmagukat, önmagukat állítják meg, visszatérnek a látszólag elvégzetthez, hogy újrakezdjék, kegyetlen alapossággal gúnyolják ki első kísérleteik félszégeit, gyöngéit, szánalmasságát...”

Ezt a Marx-kiemelte jellemvonást megtaláljuk most a bécsi februári forradalom száműzött vezérei egyik-másikánál is. Így Hans Fischer az „Aufruf”-fal egyesült „Europäische Hefte” f. évi febr. 15-iki számában „Szocialista tudat” c. alatt elemzés tárgyává teszi azt a problémát, hogy miért „hittek az osztrák marxisták az esküben, amikor a katolikusok megszegték azt... hittek a polgári demokráciában, amikor megteremtőinek unokái már lerombolták... hivatkoztak polgári emberségre és igazságra, anélkül, hogy látták volna, hogy az, amire hivatkoztak, már szétfoszlott... lettek a szocializmus élharcosai a liberálisizmus hátvédjévé...”

Hans Fischer a megoldást pszichológiai szférában keresi. Nem kutatjuk most azt, hogy a pszichológiai szempont kizárólagos alkalmazása jogosult-e itt, nem kell-e szociológiai motívumokat is tekintetbe venni, amint azt mi hisszük. Tény az, hogy Hans Fischer itt érdekes kísérletet tesz a szocialista lélek analizésére, érdekes, de nézetünk szerint nagyon félszeg kísérletet, mely kiinduló pontja helyessége mellett teljesen a felszinen marad, megáll a megoldás legkezdetén, bizonyára azért, mert nem volt szabad tovább mennie.

Lássuk röviden Fischer gondolatmenetét. „Hogyan keletkezik a szocialista tudat? Az a hagyományos válasz, mely az osztályhelyzetre vagy akár történelemgazdasági racionális ismeretekre hivatkozik... pszichológiaiul bámulatosan felszínes.”

„Osztályhelyzete alapján az egyén épűgy arra törekedhetik, hogy csellel, csalással, stréberséggel vagy brutalitással kimeneküljön az elnyomott osztályból; vagy pedig reformisztikus szakszervezetek útján törekedhetik arra, hogy biztosítsa magának az osztályhelyzetében és az adott társadalmi rendben lehetséges legnagyobb jólétet.”

„Még kevésbé elegendő a történelemgazdasági tudás a szocialista meggyőződés magyarázatához...”

„A szocialista tudat igazi gyökerei az egyén azon lelki rétegéből erednek, mely rosszul és bizonytalanul érzi magát a rendetlenség-, ellentmondás-, értelmetlenségben; azon rétegből, melyben az életakarát védekezik a fenyegető esetlegesség ellen... Lélektanilag bennünket szocialistákat korunk becsületes pedánsaiként lehetne felfogni, akik minden eszközzel és áldozattal küzdenek ama szemétdomb elviselhetetlensége ellen, amelybe beleszülettek...”

„...Ez a felfogás nem mond ellent a tudományos-marxista felfogásnak: a marxizmus felfedi a kapitalista világ belső ellentmondásait, felismeri történelmi szükségszerűségüket; de ez a tudás csak azon neve-

zetes lélektani jelenség révén válik meggyőződéssé, hogy az embert bántják a környező világ ellentmondásai.”

Első pillanatra látjuk, hogy Fischer itt bizonyos mértékig fején találja a szöveget. Ám az osztrák vezető szocialisták illúzióinak magyarázatában mindenki époly biztosan érezni fogja a logikai ugrást, az analízis elégtelenségét. A volt vezérek jellemképének ellentmondása most már, úgy mond, érthetővé válik. „A jövő rendjének forradalmi fanatikusai, akik egy napról-napra bomladozó világban élnek, lelkük egy részével — éppen ennek legjobb és legmélyebben szocialista kvalitásai miatt — konzervatívokká lesznek. Nem véletlen, hogy a polgári társadalom legpozitívabb termékei (polgári kultúra, polgári művészet, polgári „igazságosság”, „humanitás”, „liberalizmus”) utolsó és leghívebb védőiket a legbecsületesebb szocialisták közt találják. A szocialista „pedáns”, akit ráz az utálat a kor esetlen rendtlensége láttára, azon áhítat mellett, mellyel az utálattól megváltó közeli szocialista jövőt várja, rezignált szerelimmel vonzódik ahhoz a multhoz, amelyben a kapitalizmus még nem teljesült be és legalább saját körében, rendet tartott...”

Ime, ez a Fischer-féle magyarázat, melynek hibája szembeszökő: épúgy ráillik egy „nemes” angol lord emelkedett konzervativizmusára, vagy Ruskin, illetve Carlyle multimádatára, mint a szocialista progresszivitásra vagy forradalmi lendületére, magyarázatot ad arra (habár, mint látni fogjuk, nem teljes magyarázatot), ami bennük közös, de nem arra, ami őket elválasztja. Próbáljunk a megadott nyomon továbbkutatni.

*

Az első az lesz, hogy magának Fischernek a felismerését fogalmazzuk meg általánosabban. A kapitalista társadalmi rend belső ellentmondásokat tartalmaz, a szocialista egyén nemcsak konstatálja ezeket az ellentmondásokat, hanem azok fájnak neki, hiszen csak úgy válnak hajtóerővé. Mit jelent? Nyilvánvalóan: az érzelmi élet intellektuális kifinomodottságát, vagy másképp: az ú. n. szellemi, esztétikai, logikai érzelmek intenzív voltát. Ez kétségtelen: igazi szocialista nem lehet tisztára logikai vagy pusztán érzelmi érzelmeknek alávetett egyén, a szocializmus kelléke az érzelmek intelligenciája. Kétségtelen ez is: a szocialista érzésben igen sok az esztétikai elem, talán éppen annyi, vagy több, mint az etikai. A nyomorral való puszta részvét még távolról sem szocializmus, esetleg csak jótékonykodó szentimentalizmus. A nyomor, erkölcsi és testi romlás keltette esztétikai fájdalomérzet sokkal intellektuálisabb és távolibb perspektívákat mutat, mint a puszta részvét. Persze, itt vannak még magyarázatra szoruló elemek, melyek kifejtendők, de biztos, hogy ezzel valóságátalajon járunk.

Ha felvetem mármost azt a kérdést, hogy mi különbözteti meg a multbavágyó romantikust a realista Marxtól, akkor a felelet benn van a kérdésben: a realizmus, az idealista fátylak szétszakítása, a valóság józansága, sőt fanatizmusa (egyebet nem tekintve). Persze ez nem pszichológiai, hanem inkább ismerettani jellemzés. A kérdés éppen az: mi teszi a szocialistát realistává? Nos, a karakterológia (jellemtan) ma még kezdetleges tudomány. Mégis, ha követem a freudisták (pl. C. G.

Jung, Alexander), továbbá a Kretschmer-féle tipológia útmutatását, azt találom, hogy a realitás érzéke csakugyan alapvető karakterológiai jellemvonás. Erről mindjárt szólunk. Előbb az alkati jellemvonások mellett tekintetbe kell vennünk a gyermekkori élményeket is: ábrándozásra, vagy irreális fantáziára hajlandó egyén is realistává lehet, ha korán oly élmények hatása alá kerül, amelyek erőszakosan széttépik azokat a fátylakat, amelyeket a valóságtól menekülő képzelet a reális összefüggésekre borít. E ponton döntő lesz az ú. n. Ödipus-komplexum, azaz a családdhoz fűződő élmények sorsa.

A gyermek számára a család helyettesíti a társadalmat, az Ödipus-komplexum tehát nem egyéb, mint a gyermek társadalmi beállítottságának első nyers formája. Világos tehát, hogy az Ödipus-komplexum sorsa döntő befolyással lesz arra, hogy a gyermek később embertársaival szemben mily álláspontot fog elfoglalni. Ha a gyermek, mint a jómódúak igen sokszor, mesterséges melegházi környezetben nő fel, akkor nehezen fog az Ödipus-komplexum fantáziákkal terhelt világából kibontakozni, míg az a gyermek, aki korán tapasztalja a világ szertelen voltát, józanabban és reálisabban fog a dolgokkal szembenállani. Így hát a proletárgyermek e szempontból hozzáférhetőbb lesz a szocialista eszmének. A baj csak az, hogy a durvaság az érzékvilágot is eldurvítja, ami ismét, mint már tudjuk, a szocialista érzés akadálya. Az eredmény tehát nagyon különböző lesz egyének és sorsok szerint, de a mérleg talán a tehetséges proletárgyermek, vagy a szegényebb kispolgár gyermeke javára billen, mert a beidegződött, normálisan el nem intézett Ödipusi képzet- és érzékkomplexum hatalmas belső gátlás. Ebből már látható is, hogy kedvező lelki alkatot feltételezve, milyen fajta nevelés lesz a legalkalmasabb szocialista egyén kitermelésére: nyilván az, mely érezteti az élet kemény realitását, anélkül, hogy az érzésvilágot eldurvítaná, sőt az utóbbinak finomságát lehetőleg fokozza.

Kétségtelen mégis, hogy a külső események, nagy befolyásuk ellenére másodrendűek a veleszületett alkati tényezőkkel szemben, amelyek magát az Ödipus-komplexumot is döntően befolyásolják. Kretschmer tipológiája az embereket főleg két típusba osztja be: a ciklothym és szchizothym egyének csoportjába. A ciklothym átlagtípusok ezek: 1. a fecsegő vidámak, 2. a nyugodt humoristák, 3. a csendes jókedélyűek, 4. a kényelmes élvezők, 5. a tetterős praktikusok. — szchizothym átlagtípusok: 1. az előkelően finomérzűek, 2. az álmodó (weltfremd) idealisták, 3. a hűvös uralkodnivágyók és egoisták, 4. a szárazok és bémáézésűek. E két csoportnak némileg megfelel a C. G. Jung-féle kettős beosztás: ciklothymek, inkább extravertáltak, azaz hajlandóbbak a külső világhoz alkalmazkodni, míg a szchizothymek intravertáltak, azaz a külső világot magukhoz akarják hasonlítani.

Első pillantásra hajlandók vagyunk azt mondani, hogy a szocialista egyén, a már elmondott jellemvonások alapján közelebb áll a ciklothym és extravertált típusokhoz, hiszen az előbbieken több az érzés és nagyobb a valóság iránti érzékük. Kretschmer eme tulajdonságokat bizonyos belső mirigyek túlsúlyára vezeti vissza, s így ezen mirigyek túlsúlya döntené el a megfelelő alkatot. A szocialista lelki alkat további elemzése azonban azt bizonyítja, hogy semmiképen sem felel meg tiszta

cyklothym és extravertált típusnak, hanem inkább a cyklothym és szchizothym temperamentum sajátos harmonikus kapcsolatának.

Világos ugyanis, hogy a valóságérzék kapcsolatban az érzelmek finomságával, magában még nem merítheti ki a szocialista alkatot. Éppen a C. G. Jung-féle típusok említése mutat erre. Hiszen a szocialista gondolattól elválaszthatatlan az, hogy nem önmaga alkalmazkodik a meglevő világhoz, hanem azt egy belső ideál nevében átalakítani óhajtja. Ezzel szemben a cyklothym humor sajátos vegyüléke a megadásnak és felülemelkedésnek, melyben a megadás dominál. Az ilyen realista humor legfeljebb az Anatol France-féle szocialista típust eredményezi, mely azt tartja, hogy az emberiségnek az igazságnál „nagyobb szüksége van a hazugságra, amely vigasztalja, hizeleg neki s végtelen reménységgel csalogatja.” (A Virágzó élet c. regényéből). Nézzük ezzel szemben egy Lenin kemény, néha az igazságtalanságig hajthatatlan szocialista jellemét, s rögtön látjuk eddigi analízisünk elégtelenségét. Azonban a Lenin-féle kemény jellem elemzése oly tulajdonsághoz vezet, melyet a legkevésben sejtenek a szocialista alkat mélyén, s ez: *a harcok individualizmus.**) Pedig itt e jellemvonás szinte magától értetődő. Környezetünk, ez az ősidők maradványa, zsarnokilag igyekszik kikényszeríteni bennünk az átlagot, még a munkamegosztás követelte elkülönöződésen át is: szabad ugyan egyénnek lennem, de csak a „közérdek” — szabta általános keretben. A „praktikus” egyén kígyómódra gyűrűzik a szociális ellenállások tömkelegében, a szchizothym individualista azonban benső, logikai, esztétikai és etikai eszménye nevében harcol ellenük. Világos tehát, hogy itt a cyklothym és szchizothym temperamentum harmonikus ki-egyenlítetttségével állunk szemben, melyben az individualizmus és idealizmus (a benső eszmény ereje) csak annyira dominál, hogy a differenciált érzésű egyén realizmusát a humoros szemlélődés nyugalmaiból a harc mozgásába lendíti.

Itt a lélektani elemzést még egy fokkal elmélyíthetnők, ha a Freud-féle szublimáció fogalmát (eredetileg testi és aszociális ösztönök át-vitele közvetett, szociális és szellemi területre), vennők segítségül. Minden egyén normális lelki alkatahoz tartozik egy bizonyos fokú, az egészséges egyénben kiegyenlített bontási, rombolási ösztön. (A Freud-féle Todestrieb, melyet azonban sokan kétségbe vonnak.) Ezen ösztön szublimációja szellemi térre az analitikus, bontási hajlam, mely idealista fantomok, dogmák széttépésében elégül ki és az individualizmus egyik legfontosabb, bár negatív eleme. Minden szchizothym temperamentum és így a szocialista is tartalmazza e szublimált ösztönnek a cyklothym adagyon túlmenő mennyiségét és nézetem szerint (melyet egy még kiadatlan munkámban alaposan kifejtettem), ez az alapja minden aktivitásnak.

Ha most szemügyre vesszük eddigi eredményeinket, úgy érezzük, hogy a lista még nem teljes: a differenciált érzésű realiztikus individualista még nem szocialista. A differenciált érzés, a realizmus, az

*) Az individualizmusról itt karakterológiai és nem világnézeti értelemben van szó. Ez a karakterológiai individualizmus továbbá egészen más, mint az egoizmus. Ezt félreértések elkerülésére jól meg kell jegyezni.

individualizmus együtt épügy adhat egy más képet: pl. a Macchiavelliét, a felvilágosult diktátorét, akinek érzésbeli intelligenciája és realizmusa minden értéken, okosságon keresztül egy féktelen egyéniség csillogását szolgálja. Hiányzik még egy fontos alkatelem: mely az individualizmus ellensúlya s dialektikus kiegészítése. Ha úgy mondom, hogy a kollektív érzés, a társas ösztön, akkor ezt a legtöbb olvasó tán helyeselni fogja, de ez a kifejezés nem fedti azt, amit itt mondani kell. Mert a tiranusban is lehet társas ösztön (ezen ösztön őseredeti primitív tulajdona a hordában élő embernek), de nincs meg az az egyetemessége, intellektualitása, ami itt döntő. A társas ösztön nem szocialista, ha érzéki nívón marad. Itt könnyen összefér gyűlölettel, harccal, fizikai rombolással. Az intellektualizált érzelmi szférába emelt társas ösztön azonban nem marad szűk körben: egyetemessé válik, felölel minden élet, az életet általában, sőt távolabbi kiágazásaiban a mindenséget, mint az élet rejtett méhét. Neven akarom nevezni ezt az érzést még akkor is, ha sokakban a felháborodás viharát váltom is ki: *ez az intellektuális misztika*, mely engem például Luxemburg Rózának a fogságból írt leveleiben ragadott meg elemi erővel. Ime a nagy Rózának néhány *intellektuálisan* misztikus élménye: sétaközben látja, hogy hangyák élő bogarat szednek szét, mely hátán fekvé tehetetlenül kapálódzik. Mély fájdalom fogja el, lefejt a bogárról a hangyákat és talpraállítja. A fogházudvaron a katonák Romániában zsákmányolt bivalyt püfölnek, mert nem bírja a terhet. A vastag bivalybőr felszakad és nyomában vér serked. Róza bele-néz a könnyes bivalyszembe és abból végtelen fájdalmat, a romániai füves rónák könnyes emlékét olvassa ki. „Kedves bivalytestvérem, mindketten oly tehetetlenül és tompán állunk itt, s csak a fájdalomban, tehetetlenségben vagyunk egyek”, írja. Vagy még karakterisztikusabban: „Itt fekszem csendes magányomban, a homály sokszoros fekete leplébe burkolva, unalomban, fogságban, télen — de szívem felfoghatatlan, ismeretlen benső örömtől dobog... A sötétben, réamosolygok az életre... Azt hiszem, ennek titka nem más, mint maga az élet...” Persze, nem mindenütt oly világos ez, mint a nagy Rózánál, legtöbbször elrejtőzik az erősebb realista, individualista felszín alá, de meggyőződésem szerint mindig itt fakadnak a szocializmus legmélyebb érzelmi gyökerei.

Ime tehát az igazi, teljes szocialista egyén lelki alkata: *intellektuális, egyetemes, életszimpatiából táplálkozó, differenciált, logikai, esztétikai, etikai érzelmekben élő realiztikus, dinamikus individualizmus*. Természetes, hogy a valóságban sok lesz a nem teljes típus, de valamennyire mindennek együtt kell lennie az igazi szocialistában.

Igy is mondhatnók: a szocialista belsőleg gazdag ember, talán a leggazdagabb.

Elemzésünk praktikus követelményeiről egyébkor szólunk majd.
Szántó Hugó.

Kassák Lajos: Földem Virágom

(Válogatott versek, 1915—1935.)

Kassák Lajos mindig újra kezdte a harcot az anyaggal, mindig más-más oldaláról kísérelte megközelíteni művészete célját, az „új ember“, a vasmunkás-sorsból feltörő költő új és új formát keresett, a kifejezés új lehetőségeit. Hagyományok nem kötötték és társadalmi helyzete, harcrakész fiatalsága, kezdeményező kedve szívesen fordították vágyait az új utak felé, majdnem mindig épp akkor, mikor a kritika és az olvasóközönség egy irányát késlekedve elfogadta s „végre a megtalált igazságnak“ kiáltotta ki.

Vajjon találhatunk-e egységet egy ilyen formátumú költőnek abban a verskötetében, mely húsz évének java termését adja kezünkbe? A kérdés magától adódó és alig tűnik problematikusnak; a válasz azonban váratlan, s minden kétely nélküli: a *Földem, Virágom* tökéletes egységet demonstrál. Érezzük az egységet ennek a kötetnek, mert érezzük, hogy őszinte ez a líra s leplezetlen kifejezője egy embernek. Kemény az ember, akit e versekben megismerünk, részese minden harcnak, nem áll félre soha az útból, nem érez semmi vágyódást a múlt iránt, s ha az élet néha egy időre félre is veti, megtalálja hamar az egyensúlyt, hogy egyszer újra visszatérjen.

A magyar költőknek sohasem volt megkonstruált elképzelésük a jövő megváltozó társadalmáról, ők — ha már messzebbre láttak a maguk szűk köreibenél — siratták korukat, s a tragikus összeomlást, ami eljövendő; vagy a „fényes“ múlthoz hasonlóvá cifrázta képzeletük a jövőt. Az egyedüli Petőfi volt az, aki látott és hitt egyszerre, de az ő álma is mily kevés realitású: „Világszabadság!“ A szocialista Kassák világ szemlélete — a vágy a kollektív társadalom után, s ennek eljövételében való hite — „az első ideál, amelyet modern magyar költő az érte való cselekvés komoly szándékával vállalt.“*) Kassák tudja, hogy.

„Holnap aszbesztből, vasból és roppant gránitból életet dobunk a romokra.“
s az elhivatott ember hitével s egy építésre feltörő osztály küldöttjeként vallja:

„Nem könyörögni jöttem, s nem aludni.“
Kassákot világszemlélete azonban nem készíti „tendenciaköltészetre“ s ő, aki valaha előharcosa volt az ilyen irányú irodalom elismerésének eljutott oda, hogy verseinek javarésze csak annyiban szocialista-vers, hogy a teremtő ember szocialista, s ennek minden életmegnyilvánulása — tehát legelső sorban művészete — csak ilyen jelentésű lehet. Egész költészetére méltán áll az, amit a költő a kötet utolsó versében magáról vall:

„Testvérük vagyok az embereknek anélkül, hogy ez különösebben meglátszana rajtam.“

A *Földem, Virágom* végigvezet húsz évnek útján, melyen az „új világszemléletű ember“ új formákat keresett. De így kötetbe

*) Komlós Aladár: Az új magyar líra.

gyűjtve nem érezzük lényegesnek a formák változó különbségét, mert szuggesztív erővel döbrent ránk az igazság, hogy mindezek a versek egy ember életének — álmainak, harcainak, örömeinek és fájdalmainak — kifejezői. Kifejezés a leglényege ezeknek a verseknek, melyek nagyrészt alig is közlik az olvasóval az élmény tárgyát, s csupán az élményt magát fejezik ki.*) Gondoljunk csak Kassák szerelmes verseire, mennyire különösek ezek! Nem a kedvesről, vagy a kedveshez szólnak ezek a szerelmesversek, de az élmény maga szólal meg egyszerű puritán soraikban, nincs emlékezés, távolodás, vagy közeledés, csak jelenvalóság és ez a jelenvalóság énekel.

„Minden versben, ha jó, van valami irracionális, logikával meg nem közelíthető, mert a vers nem az okoskodó észhez szól, hanem az emberi érzéshez“ — írja Schöpflin Aladár, Adyról szóló könyvében — és meg kell állapítani, hogy Kassák verseiben fokozott mennyiségű az irracionális rész, hisz ő „belül“ marad, az élményt fejezi ki összejátszó racionális és irracionális elemeivel és ezen felül formáival is jórészt „a lelki élet formái irracionálisához simul hozzá“. És mégis, néha hideg és kemény önmagához a költő, szinte objektívvá válik lírája. Mondtuk: kemény és harcos ember Kassák s ez fejeződik ki természetesen verseiben is. A két véglet: a puritán szinte prózai kifejezések tiszta sorai után jön hirtelen egy irracionális kép, s az egész vers feloldódik, az egész vers magasbalendül — ez éppen Kassák megtisztult költészetének sajátossága.

Természetesen a reális és irreális sorok összeforrnak, egységbe állnak s ez az okozója annak a sokszor hangoztatott vádnak, hogy „nehéz Kassák verseit megközelíteni“. Valóban a kevésbé ruganyos olvasónak idő kell ahhoz, míg lassan követni tudja a költő beteljesedő útját, szűksége van valami távlatra, valami zárt, de engedékeny elképzelésre a költőtől, hogy közelkerülhessen hozzá, — ha más világból jött.

A másik nehézség az olvasó szempontjából Kassák verseinek kompozíciója, mely semmikép sem hasonlít az előttejárt költőkéihez, akik elindultak egy pontról, hogy valahová elérkezzenek. Kassák versei, ahogy a költő maga mondja: nem megrendezett processziók, amelyekben egyenes vonalban és előre-kész terv szerint vonulnak a sorok, hanem népgyűlések, amelyekre különböző utcákból árad hullámozva a nép. De a kompozíciónak ez a sajátossága a válogatott versek kötetének egyúttal szintén egységet ad. A költő ezt így fejezi ki:

„A művész egység és a konstrukció középpontja“.

Az impresszionizmusból kiinduló kezdet után hamar kifejlődik az „aktivista“ Kassák, néhány év és változó formák, sok harc és próbálkozás eredményeként a költő végleg befelé fordul. S ha beállítottsága folytán gyakran hideg szemmel tekint is körül a világban, s mondja el egyszerűsödő hangon látomásait, lírája a lélek hangjává tisztul.

„Én a tisztaság törvényeit keresem“

*) Részletesen taglalja ezt a problémát Gáspár Endre: Kassák Lajos, az ember és munkája c. könyvében.

írja Kassák e később egy kritikusa így jellemzi: „A tisztaság, mint életszemlélet és ethika — ez a két motívum vonul végig egész munkásságán.“ És ez a tisztaság az, ami Kassák Lajosnak talán leghiánytalanabban a verseiben jut egységes kifejezésre, holott épp versei mutatják örök vívódásait, kereséseit s épp ezekkel fordult annyiszor új utakra. Ezeknek az utaknak tisztult megőrzője s a költő Kassák igaz reprezentálója most a Földem, Virágom versgyűjteménye.

Murányi-Kovács Endre.

Két szegedi könyv

A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma eddig körülbelül tizenöt könyvet adott ki irodalmi, művészi és paraszt-szociográfiai kérdésekről. A tagok legnagyobb része Magyarországon szokatlanul felkészült és komoly egyetemi hallgató. Ennek a tudományos képzettségre törekvő új polgári generációnak egyik nagy érdeme, hogy munkáiban a nemzeti tudomány legújabb eredményeit igyekszik felhasználni. Távol állanak a konjunkturális faji, népi és általában minden reakciós misztikától. Frissek és bizonyos mértékig elfogulatlanok, kutatásaikban közel járnak a dialektikus materializmushoz. Ez a bennük öntudatlanul meglévő szemlélet azonban nem teljesedik ki egészszé, mert írásaikban ma még erősen filozopterek, s ez tudományos kutatásukat jelentékenyen befolyásolja. Minden szociológiai munka értéke a szempontok gazdagságában és új társadalmi perspektívák feltárásában van. A szociológiai és szociográfiai kutatásoknak társadalmi szintézisre kell törekedni. A részletkérdésekben is alkalmazni kell a pars pro toto elvét.

Tomori Viola a parasztság szemléletének alakulása c. munkája tipikusan mutatja a fenti követelmények hiányait. Könyvében a parasztság közösségi jellegének bomlási folyamatát írja meg a miliő és az egyén, a paraszt és természet kölcsönhatásának vizsgálata alapján. Szerinte ez a viszonylat, illetve a miliő behatása alakítja a parasztság pszichológiáját és életszemléletét. De ezt a tegnapi „kollektív“ életszemléletet ma a technikai haladás nyomán járó új termelési lehetőség és a szociális nyomor felbontotta. A paraszt és a természet szinte atavisztikus kapcsolata meglazult. A „közösség“ differenciálódik, individualizálódik, az egyén tudatosabbá válik. A parasztság konfliktusba kerül a környezetével és önmagával, mert az új technikai és termelői hatások nem tisztán jelentkeznek és mert a parasztság szubjektíve nem hasznult ehhez a tőle távol álló, kívülről jött új helyzethez.

1934 nyarán az östehetségek budapesti kiállításával kapcsolatban Kassák Lajos a Nyugatban és én magam itt a Munkában már hasonló értelemben írtunk a parasztságnak arról az alakulásáról, amelyet a szerző most könyvében a részletek gazdagságával támaszt alá. A pszichológiai motívumok törvényszerűségeinek feltárásával és a miliő kapcsolatok vizsgálatával elmélyíti a szociográfia nálunk eddig nagyon is felületesen értelmezett módszereit.

A könyv túllép a miliőelmélet szimpla és mechanisztikus értelmezésén, de nem képes túllépni magán a miliőn. Valóban, az ember csak

saját talaján és környezetalakító tevékenységének folyamatába beállítva vizsgálható. De Tomorinál a milió nemcsak tárgyi alap; hanem szempont is; s így az ő beállításában a paraszt nem társadalmi lény, hanem csak egy bizonyos embertípus megszemélyesítője. Mert az író a társadalomból visszamegy a szűkebb környezetbe és ott is marad, elszigeteli a parasztságot. Ahelyett, hogy a parasztságot, mint társadalmi réteget igyekezne a miliójében felkutatva a társadalommal is viszonylatba hozni. Hiszen az ember nemcsak a természetben, hanem annak keretén belül társadalomban él. Azok a behatások, amelyek az embert a közvetlen környezet részéről érik és azok a visszahatások, ahogyan erre reagál, végeredményében a társadalmi kultúra problémáiba torkolnak. A szerző által különben helyesen felvetett objektív és szubjektív milió, funkciójában nemcsak a parasztságot, hanem az egész társadalmat érinti. A milió részletprobléma, illetve egyik fontos alkateleme magának a társadalmi problémának. A szerző azonban szinte elmerül a részletekben, ami aztán a részletek igazságtartalmára is visszahat. Önmagában egészséges materializmusa megmerevedik, már csak azért is, mert teljesen kikapcsolja az ideológiák ember és szemléletalakító hatását. Hiszen a parasztság tegnapi életszemléletét igen erősen befolyásolta éppen negatívumaival az elzárkózottság, amelybe a parasztság társadalmi és politikai okokból került bele. Másik helyen pedig, a mai szemlélet alakulásánál a szerző túlzott jelentőséget tulajdonít az ideológiáknak, akkor, amikor a modern termelőmódok hatását mint nagyjában kívülről jött eszmeáramlatot állítja be.

A parasztság mai konfliktusai végső lényegükben társadalmi konfliktusok, amelyek a városi proletáriátusban is felléptek. Holott ezek egészen más viszonylatban állottak a környezetükkel, mint a parasztság. A városi proletariátus sem volt szubjektíve felkészülve a mai termelési forradalomra, mely azonban végeredményben mégis csak az egész társadalom természetes fejlődésének az eredménye. Ez a hasonlóság csak azt mutatja, hogy a termelés megváltozása távol állott a paraszttól, mint a milióhoz kötött szubjektív embertípustól, de nem állott távol tőle, mint objektív társadalmi lénytől. A könyvnek az a legnagyobb hibája, hogy nem ismeri fel önmaga lehetőségeit, nem bontja ki azt, ami tulajdonképpen az általa feltett kérdésben adva van: nem nyit meg a parasztság szempontjából olyan társadalmi perspektívákat, amelyek közelebb vinénének bennünket az objektív és szubjektív társadalmi tényezők viszonylatának a problémájához.

Ilyen alapvető tévedés jellemzi

Reitzer Béla: A proletárnevelés kérdése c. könyvét is.

Ez a kissé komplikált, de nagy felkészültséggel megírt nevelésszociológiai munka Hoernle: Grundfragen der proletarischen Erziehung c. könyve alapján a kommunista nevelélméletet bírálja. S itt már most lehet szögezni a bírálat alapvető tévedését. A szerző Hoernle könyve alapján egy egész nevelélméletet kritizál. Szépirodalomnál a kritikus kiindulhat az írásból, mert a regény, mint művészi alkotás olyan tény, amelyet önmagával is le lehet mérni. A tudományos és különösen a szo-

ciológiai könyv reflexió. Ez alól Reitzer sem térhet ki, mert hiába írja azt, hogy csak Hoernle könyvének ellentmondásait akarja kimutatni, kénytelen minduntalan részben a proletariátus helyzetére, részben a marxizmusra is utalni vagy hivatkozni. S már maga ez is bizonyítja, hogy Hoernle könyve nem azonosítható sem a marxizmussal, sem a szocialista nevelésemeléttel. Reitzer kritikai állásfoglalása még a könyvre elhatárolva is bizonytalan. Egyik helyen a marxizmust hívja segítségül Hoernle tévedései bírálataira, a másik helyen a tévedésekért a marxizmust okolja.

Hoernle a családot, mint termelő közösséget viszonyítja a kapitalizmushoz. A családi termelőközösség ma felbomlott, tehát nem alkalmas a nevelésre — mondja Hoernle — már csak azért sem, mert ez a családi nevelés gátló erő az osztályharcban. Reitzer kétségbevonja ezeket a tényeket. Megállapítja, hogy a család fejlődésében nemcsak a gazdasági tényezők irányadók, a család tehát nemcsak termelő közösség. A család analízise után arra az eredményre jut, hogy az ma sem lehet akadály a osztályharcnak s hogy Hoernle könyve a nevelés forradalma helyett, csak a forradalomra való nevelés elméletét nyújtja. Ez pedig lényegében még az orosz hatások ellenére is alig különbözik a radikális polgári nevelésemeléttől. Feltétlenül elkülönözik azonban abban, hogy a nevelés ilyen felfogása ellentétbe jut a kommunista társadalmi szemléletével. Mert az elméletet a neveléssel szemben való pesszimizmus és a társadalmi fejlődéssel szemben való optimizmus jellemzi. A bírálat továbbá úgy állítja be a kérdést, mintha Hoernleban konzervatív nosztalgiák élnének a tegnapi kispolgári családforma után. Holott annak felbomlása csak előny, mert a családot felbomlasztó technikai civilizáció visz közel a szocializmushoz. Végül lényegében Hoernle ellentmondásainak okait a marxizmus fejlődéseméletében, a marxista (a szerző szerint önkényesen politechnikusnak nevezett) műveltségideálban, a marxizmus egyoldalú materialista ahistorizmusában és a kollektívizmus formai hibáiban találja meg.

Itt derül ki az, hogy milyen ferde irányba téved a szemponttalan bíráló. Hoernle elméletében tényleg sok a konzervatív elem, tényleg felületes és pártiszempontból egyoldalú. A hiba az, hogy Hoernle túl merev és éppen annyira nem fogja fel teljes egészében a marxista dialektikát, mint ahogy a bíráló sem érti meg azt. Hoernle pld. annyiban is konzervatív, amennyiben nem látja, hogy a forradalomra való nevelés eszköze csak a nevelés forradalma lehet. De Reitzer bírálatának sincsen semmi súlya, mert ő is olyan tényeket magyaráz a marxizmusba, mint amilyeneket Marx értelmezői láttak bele önkényesen az elméletbe. Amikor a szerző Hoernle alapjára helyezkedik, amikor magából a műből indul ki, akkor esetleg csak egy könyv ellentmondásait világíthatja meg, de nem mutatta ki, hogy mennyiben téved az a marxizmus szempontjából. Holott éppen ez lenne a könyv célja. A bíráló Hoernle könyvét elszigeteli a marxizmustól s így a bírálat nem más, mint egy a részleteiben sok igazságot tartalmazó disszertáció, amely ma még nem jutott el a marxizmus lényegének felismeréséig.

Gró Lajos

Barbusse könyve Stalinról

1297

Barbusse Zoláról írott könyvében határozott vonalakkal rajzolja meg a nagy naturalista író alakját. A könyv tárgyilagos és tárgyyszerű, embereket és tényeket lemérő, nem dogmatikus. Ha Stalin-életrajzában*) ugyanezeket a kötelező erényeket hiába keressük, úgy ez nem azt jelenti, hogy Barbusse írói kvalitásai lecsökkentek, hanem azt, hogy az író, mint ember változott meg. Nem lehet ezt a könyvet Barbusse munkásságában pillanatnyi kisiklásként értelmezni. Egyenesvonalú fejlődés végállomása ez a mű és ennek a fejlődésnek kezdete ott van, amikor Barbusse írói és szocialista gondolkodói szabadságát feladta a pártszempontok érdekében. André Gide írja naplójában: „Ha elmémet ma társadalmi kérdések foglalkoztatják, úgy ez azt jelenti, hogy azok elfoglalják a teremtő szellem helyét.“ Ilyenformán ez valószínűleg csak Gide-re vonatkozhat, hiszen nagy íróink akkor adták szellemi termésük javát, mikor figyelmük éppen a társadalmi kérdések felé fordult. Igaz azonban, hogy a társadalmi kérdéseknek pártszemüvegen való vizsgálása, a szabad, kritikus szónak el nem mondhatása, vagy elmondani nem akarása érthetővé teszik Gide vallomását. Gorkij nem pártíró és ma ugyanúgy szocialista, mint mikor szöges ellentétben állt Leninnel, míg Barbusse olyan mértékben veszt szocialista mivoltából, ahogyan magáénak vallja a merev pártszempontokat.

Stalin egyénisége, életvonala, állásfoglalásai vannak olyan érdekesek, hogy azt minden legendás, „kéjgázás“ cífraság nélkül ismerjük meg. Sajnos Barbusse nem emberi portrét, hanem történelmi hőst formált alakjából. A Stalinhoz hasonló személyek köré automatikusan képződő misztikus legendaködöt éppen az életrajzírónak kötelessége szétoszlatni, míg Barbusse felelőtlenül olyan történetekkel szolgál könyvében, melyek még vastagabbá teszik ezt a ködöt. Elmondja például, hogy Stalin Szi-bériában egyszer öreivel együtt nagy hóviharba került. Az öröktől elszakadt és félig agyonfagyva bolyongott órákon át, míg egy kunyhóban eszméletlenül összeesett. És ime — a rettenetes megpróbáltatás örökre kigyógyította börtönben szerzett tüdőbajából.

A meséknél sokkal súlyosabb elbírálást követelnek az író tárgyi tévedései és tudásbeli fogyatékosai. Ezeknek hosszú sorából ime néhány példa: A 15. oldalon olvassuk, hogy az I. Internacionálét Marx alapította, holott az az angol és francia proudhonista munkások műve volt. Barbusse az 1847-i Kommunista Kiáltványról ír, pedig a kiáltvány csak 1848-ban jelent meg. Perbeszél a francia Larousse-lexikonnal és reakciósnak nevezi, mert a brest-litovskij békéről az a véleménye, hogy az „gyalázatos béke“ volt. Lenin, munkáinak XV. kötetében ugyanevvel a békével kapcsolatban számtalanszor használja a „gyalázatos“, „megalázó“ és „szégyenteljes“ jelzőket. (Aki történetet ír, az legalább ismerje a kor legnagyobb emberének dokumentáris munkáit.)

Barbusse azonban nemcsak a tényekkel, hanem néha önmagával is

*) Henri Barbusse: Stalin. Flammarion, Paris, 1935.

munka

szembekerül. Amíg a 166. oldalon azt tudjuk meg, hogy az ötéves terv előirt termelési számait csak annyiban nem tartották be, amennyiben túlhaladták azokat, addig a 221. oldalon számszerűen olvashatjuk, hogy az ötéves terv végleges eredménye 93% volt.

Eddig úgy mondták, hogy a „szocialista“ és „kommunista“ társadalmi rend elméletileg teljesen azonos fogalmak és csak a napi és párt politikában nyert ez a két szó, mint jelző más-más értelmet. Barbusse azonban a következő finom különbségről szól (269. old.): a szocialista társadalomban mindenki egyformán köteles képességei szerint dolgozni és minden dolgozónak joga van, hogy munkája szerinti fizetést kapjon (... d'être rémunéré selon le travail), a kommunista társadalomban mindenki köteles képességei szerint dolgozni és minden dolgozónak joga van, hogy szükségletei szerinti fizetést kapjon (d'être rémunéré selon le besoin).

Ezek és az ezekhez hasonló hibák mellett a könyv még lehetne jó szocialista rossz könyve és nem jogosítana senkit arra, hogy az író jóhiszeműségét kétségbevonja. Barbusse azonban nyilvánvalóan nem igaz dolgokat állít, csak azért, hogy vagy a párt „vonalát“ igazolja, vagy Stalint kedvező helyzetben mutathassa be. A könyvnek, mint társadalompolitikai ténynek hatását mérlegelve, tökéletesen mindegy, hogy Barbusse jóhiszeműen téved, vagy tudatosan ferdit.

Egy helyen (60. old.) a következő idézetet találjuk Leninnek egy leveléből, melyet 1911-ben intézett Stalinhoz: „Trockij és a hozzá hasonlóak rosszabbak az összes likvidátoroknál, akik nyíltan megmutatják gondolataikat, — de Trockij urék becsapják a munkásságot, mert elrejtik előttük a hibákat és lehetetlenné teszik azok feltárását és gyógyítását. Mindazok, akik Trockij csoportjához tartoznak, a hazugság és csalás politikáját űzik a munkássággal szemben...“ Ezt a levélrészletet hamisnak kell tartanunk, hiszen tudjuk, Lenin mennyire megbízott Trockijban; vele képviseltette a fiatal szovjetet Brest-Litovskban, ő szervezte meg a Vörös Hadsereget (melynek sorozatos győzelmeit a fehér bandák ellen Barbusse maradéktalanul Stalin javára írja). Ezenkívül a történetírónak ismernie kellene Lenin híres állítólagos politikai végrendeletét, amelyben Trockijt jelöli ki politikai utódjául. Barbusse ezt az iratot, mint hamisítványt sem említi fel könyvében.

Trockijról több helyütt szól az író, mindig olyan hangon, amelyet eddig csak piszkolódó pamfletek, nem pedig Barbusse-höz hasonló írók használtak. Néhány szó a Trockij-féle ellenzékéről: „... Szellemi korlátoltság, rövidlátó harciaskodás, párosulva szektarianizmussal és baloldaliéssággal (gauchisme) intellektuális és erkölcsi gyávaság, kispolgári opportunizmus, a reformizmusba és mensevizmusba való zuhanás... Néhány vezető, Kamenev, Zinovjev és árnyalatnyi eltéréssel Trockij... ellenségei voltak a forradalmi módszereknek. Meg akarták akadályozni az októberi forradalmat és ha az már sikerült, el akarták gáncsolni a proletariátus diktaturáját.“ (187. old.) Zinovjev—Kamenev—Trockij csoportjának tulajdonítja a Kirov-gyilkosságot, „... melynek egyik végcélja volt, — Barbusse szerint — az USSR mostani vezetőit gyilkosság révén

kiütni a nyeregből, hogy megbosszulják magukat az oppozíció vere-
ségéért...“

1299

Trockij politikai hitvallásán lehet és kell vitatkozni, de emberi tra-
gikumát csak olyan szocialista láthatja és láttathatja így, aki feladta
függetlenségét.

A legyőzöttel szemben áll a győző, a könyv címszereplője. Számára
nem akad kritikus szó Barbusse tollában: „Lenin egyetlen napig sem
tudott meglenni Stalin nélkül.“ Stalin — mondja Barbusse —, aki
reorganizálja a fehér front előtt összeroppanni készülő hadsereget, a
nemzeti kérdés legnagyobb szakértője, ő az ötéves terv hatalmas komp-
lexumának végező mozgatója... A könyvet olvasó fiatal mozgalmi mun-
kásnak azt kell hinnie, hogy Stalin hihetetlen könnyedséggel oldotta meg
a legsúlyosabb helyzetekben a legsúlyosabb problémákat — és ezt látva,
kétségbe kell esnie saját mozgalmának sikertelenségén. Maga fölé kí-
vánja a helyette gondolkodó, biztosítéletű és határozott tekintélyű vezért,
— ime a könyv közelebb vitte a fasizmushoz. Barbusse-nek az lett volna
a kötelessége, hogy Stalin alakjában összesűrítve bemutassa a tömegek
törhetetlen harc-készségét és teremtő akaratát, az akadályokat dialektikus
gondolkodással és határozott tettekkel legyőző forradalmi energiát.

Barbusstól ezt nem kaptuk meg. Hogy könyvét elolvastuk, úgy
érezzük: elvesztettünk egy független ítéletű szocialistát és a párt nyert
egy hű tagot. Vajjon mennyire nyeresége a pártnak az az ember, aki saját
szakmájának cserbenhagyásával váltotta meg belépőjegyét? sz. r.

Vers

*Ez is csak olyan nap volt...
Egy sereg emberrel beszéltem,
de nem volt barát egyetlen kézfogásban.
Tízszer is szólt a telefon,
de nem szólalt belőle boldog híradás
és az ucca fényében nem volt üzenet.
Rongyos emberek közt órákig álltam egy hivatalban,
jártam idegen és ellenséges szobákban.
Néhányan megkérdezték: hogy vagyok?
Nem volt közük hozzá: hazudnom kellett.*

*Mire hazaértem
sértődötten hallgattak kedves könyveim
és aludtak már párkányomon
cserépgyáikban a szerény virágok.*

Vajda János

---

munka

Hozzászólás

(Zsolt Lászlónak a Munka 42. számában megjelent Társadalmi fejlődés mai problémái c. tanulmányához)

Zsolt problémája a következő: mikor és mi által válik a kapitalizmus a termelőerők gátjává és miért kell a kapitalizmusnak szükségképen megbuknia? Ezekre a kérdésekre, kritikai vizsgálatainak során, nem talál kielégítő választ és arra a végkövetkeztetésre jut, hogy sem az elmélet, sem a közvetlen tapasztalat nem igazolja a kapitalizmus hanyatlását, vagy „végkrízisét“ hirdető tanokat. Ellenkezőleg, a kapitalizmus fejlődésének új korszakába lép, óriási lehetőségei vannak, amelyek elkerülhetetlen szükségszerűséggel meg fognak valósulni. Az európai kapitalizmus fel fogja építeni az „európai tervgazdaságot“ és ajánlatos, hogy a munkásság is ehhez szabja célkitűzéseit.

Arra a kérdésre, hogy a kapitalizmus mi által válik a termelőerők gátjává, a marxi elmélet alapján felelhetünk. Már az árútermelés csirájában jelentkeznek azok a belső ellentétek, melyeknek folytán később a tőkés termelés, tehát a profitgazdálkodás egyre irracionálisabbá és a társadalmi szükséglet kielégítésére egyre alkalmatlanabbá válik. Ha elfogadjuk, hogy ez a történelmi folyamat tényleg bizonyos belső törvényszerűségek szerint halad — l. tőkeakkumuláció, koncentráció, állandó tőkerész aránylagos emelkedése, stb. — akkor az is nyilvánvaló, hogy a belső dinamikája időnként túltermelési válságokra vezet, amit egyébként a tapasztalat igazol és Zsolt sem tagad. Persze, ha alternatív formában tesszük fel a kérdést, hogy a „kapitalizmus alkonya“ a profitrátá sülyedéséből vagy a krízisekből vezethető-e le, akkor az elmélet tényleg nem ad kielégítő választ. E két jelenség azonban ugyanannak a fejlődési folyamatnak két különböző megnyilvánulása. A ciklikus válságok nem választhatók el a profitrátásülyedés tendenciájától és végső fokon mindazoktól a belső ellentétektől, amelyek a kapitalizmus fejlődését irányítják és amelyek — ha a kapitalizmust tényleg fejlődési folyamatnak látjuk, — csak fokozódhatnak és megoldásuk egyre nehezebbé válhat. Ez az elméletileg evidens tendencia nyilvánult meg a múlt század egyre gyakoribb válságaiban és az ellentétek fölglyülemelésének és állandó kiélesedésének tényét egyáltalán nem cáfolja meg az, hogy a válságok közt voltak kevésbé súlyosak is. Persze, a fejlődő „egészséges“ kapitalizmus gondoskodott a válságok megoldásáról.

Ez a fejlődési folyamat vezetett a világháborúra és az utána következő válságokra is, amelyek terjedelemben és mélységben kétségkívül túlhaladják az előző válságokat. Maga Zsolt mutat rá a ciklikus és organikus válság-elemek mai egybeszővődésére, tehát tagadhatatlan, hogy a válságok során van „haladás“ a hanyatlás felé. A mai válság minden tünete, sőt a megoldási kísérletei is (termelés-megszorítás, stb.) napnál világosabban mutatják, hogy a kapitalizmus a termelőerők gátjává válik és hogy az idők folyamán hogyan vált azzá, azt vázoltam fenti megjegyzéseimben. Milyen kritériumai lehetnek egy gazdasági rendszer hanyatlásának, ha nem az oly súlyos működési zavarok, melyeknek tanúi vagyunk?

Az tehát nyilvánvaló, hogy a kapitalizmus a termelőerők gátjává vált, de — kérde Zsolt — miért kell szükségképpen megbuknia? Ha elfogadjuk, hogy ez a gazdasági rendszer nem tud eleget tenni rendeltetésének és nem tudja biztosítani a társadalom ellátását, — ez a hanyatlás jele, — akkor már legfőlőbb fordítva tehetjük fel a kérdést. Minek köszönheti a kapitalizmus, hogy minden logikai belátás és tapasztalati funkciózavarok ellenére továbbra is fennáll? Ebben az összefüggésben természetesen nem válaszolhatok erre a kérdésre, csak annyit jegyzek meg, — ami egyébként köztudomású, — hogy a „szükségszerű bukás“ terminusát nem lehet kikalkulálni, ez nem automatikusan következik be. A bukás objektív feltételei a funkcionális zavarok, illetőleg ezeknek mértéke; a konzekvenciák levonása már viszonylag szubjektív tényezőktől függ. Ezeknek hiánya azonban még nem jelenti az objektív feltételek hiányát is.

Zsolt viszont úgy látja, hogy a kapitalizmusnak csak egy bizonyos szakasza zárult le, hogy helyt adjon — valószínűleg távlatokban époly gazdag — új fejlődési szakasznak. Ezért vitatja Luxemburggal szemben, hogy a kapitalizmus terjeszkedése nem „a kapitalizmus“ belső mechanizmusából következett, hanem csak az „ipari kapitalizmus“ expanziója volt a világgazdaság fejlődésének bizonyos stádiumában. A kettő azonban nem választható el egymástól! Ha az expanzió útja elé akadályok gördülnek, ez már éppen a hanyatlás tünete. Olyan kapitalizmus, amely lemond a terjeszkedésről és csak belföldi piacára vonul vissza, csak kényszernek engedelmessé válik, megfosztva a fellendülő konjunktúra egyik lényeges elemétől. Nem tudom, hogy képzeljük el „a“ kapitalizmust, szemben az ipari kapitalizmussal és nem tudom, hogyan képzeljük el a fejlődés új korszakát a terjeszkedés tendenciája nélkül.

Bármily jelentős szerepet is játszanak az egyes termelőágak közötti eltolódások, a ciklikus válság lényege a kapitalista termelési mechanizmusból adódó túltermelés, a fogyasztás elmaradása a termelés mögött. Ez a mai válságnak különösen fontos eleme. Ezt a momentumot Zsolt azzal az állítással kerüli el, hogy a munkásosztály életszínvonala (vásárlóképesége) a „nagy történelmi fejlődésvonal szempontjából“ párhuzamosan emelkedett a termelés produktívásával, tehát nem áll, hogy a termelés-fogyasztás aránytalansága fokozódik. Nem tudom hogyan számított ki Zsolt ezt a történelmi átlagot, de bizonyos, hogy állítása sem tapasztalatiilag sem elméletileg nem igaz. Az érték-többlet-ráta tendenciája növekvő, — ezt még nem cáfolták meg, — a technizálódás a munkanélküliek számát növeli, a munkásság egészének jövedelme tehát feltétlenül lemarad a produktívás mögött. Ennek egyik kihatása a mai válság egyik kimagasló tünete, hogy a vásárlóképeség mindig alacsonyabb szintre kerül, mint a csökkenő árak. (Persze, itt a munkanélküliség jelenségének nagyobb fontosságát kell tulajdonítani, mint ahogy Zsolt teszi!) Azt természetesen senki sem tagadja, hogy a munkásság felső életszínvonala abszolút értelemben javult az utolsó száz évben, de ez ebben az összefüggésben nem magyaráz semmit. A kapitalizmus korábbi válság-megoldásainak fontos eszköze volt a mezőgazdasági fogyasztó rétegek bekapcsolódása. Ez azonban a mai válságban nem megy, mert az ipari

---

munka

válságot nagyarányú agrárválság súlyosbítja. Ugyanigy nem működik ma a másik szelep: az új exportpiacok feltárása sem, amely egyébként a termelés-fogyasztás aránytalanságának kiegyenlítésénél fontos szerepet játszik. (Ezt Zsolt azzal az igen gyöngye érvel akarja megcáfolni, hogy a kapitalisták nem a gazdasági egyensúly, hanem saját meggazdagodásuk érdekében exportálnak. A logikai botlás, azt hiszem, itt minden figyelmes olvasó előtt nyilvánvaló).

Zsolt analizálja a mai ciklikus és strukturális válság jelenségeit és összefüggéseit és valószínűleg nem vonja kétségbe az ipari, mezőgazdasági, pénzügyi válságok egymást mélyítő bonyolult kölcsönhatásait. De mégis: mindezeket a tüneteket nem a hanyatlás, hanem a pozitív fejlődés tüneteinek minősíti. Ez persze nem megy minden erőszak nélkül: így pl. megállapítja, hogy a mai világgazdasági autarkia-tendenciák nem a kapitalizmus hanyatlását, hanem terjeszkedését és fejlődését fejezik ki. A világkereskedelem széthullása, a nemzetközi termelési organizáció elaprózódása, széttörése és kísérőjelenségei: mindez lehet kényes megoldás adott viszonyok közt, de nyilvánvaló válságtünet, visszaesés a gazdálkodás egy primitívebb stádiumába. Persze, hogy ily módon bizonyos lokális konjunktúra-javulások elérhetők, de ez a „terjeszkedés“ abban áll, hogy amennyit az egyik ország nyer, annyit veszít a másik. Ha ez „fejlődés“, akkor fejlődésnek nevezhetünk minden lépést az időben beleértve az összes katasztrófákat is.

De maga Zsolt is megcáfolja az autarkiaról vallott nézetét, amikor később megállapítja, hogy a részleges szervezethez gátolja a gazdasági zavarok megoldását. Ebből azonban a következő meglepő következtetésre jut: „A mai európai államok épügy összeférhetetlenek a mai kapitalizmussal, mintahogy a múlt század kapitalizmusával összeférhetetlenek voltak az apró-cseprő feudális államocskák“. Ezért végül is elkerülhetetlenné válik az európai kapitalisztikus tervgazdaság kialakulása. Az Európai Egyesült Államok — (nyilván Páneurópa) — és nem a fasizmus a mai kapitalizmus egyedül adekvát formája.

A kapitalista tervgazdaságnak tehát — a mai kezdeti nehézségeken túl — szükségképen meg kell valósulnia. Ez lesz a kapitalizmus új korszaka. Ime, Zsolt hittétele.

Miért ne mondhatnók, hogy a kapitalista tervgazdaság lehetséges? Csak hogy ebben az esetben a tervgazdaság fogalmát torz és inadekvát értelmezésben használjuk. Mert a tervgazdaság nem jelenthet egyebet, mint a társadalom reális szükségleteit kielégítő szervezett gazdálkodást, tehát konzumgazdálkodást szemben a profitgazdálkodással. A gazdasági mechanizmus korlátozása (szabályozása) természetesen kapitalisztikus körülmények közt is lehetséges, sőt az egész mai gazdálkodás ehhez igazodik. Ez azonban a dolgozók életszínvonalának lefojtását, végező soron a termelőerők gátját jelenti. Az, ami szemünk előtt kialakul, nem a kapitalista „tervgazdálkodás“, hanem az államkapitalizmus. Ez az a „modus vivendi“, amelyet a kapitalizmus a mai válsághelyzetben igyekszik kiépíteni, hogy pozícióját megtartsa, és ez a kötött gazdálkodás igenis a mai kapitalizmus adekvát megnyilvánulása. Az állami beavatkozás szerepe körülbelül az, mint an-

nak idején a korai kapitalizmust támogató állami beavatkozás szerepe volt, azzal a különbséggel, hogy akkor a még zsenge kapitalizmust kellett védeni, ma pedig, — hogy ezt a metaforát használjuk — az élete alkonyán levő kapitalizmust van hivatva alátámasztani. Nem azért válik előbb-utóbb elkerülhetetlenné az „európai megoldás“, mert ezt a kapitalizmus latens erői megkövetelnék, hanem azért, mert a mai termelők követelik meg a gazdasági szervezet szocialista újjáalakítását. Ne tévesszük össze a termelőerőket a kapitalizmussal! E két különböző kategória összekeveredése Zsolt alapvető hibája.

Harc az Európai Egyesült Államokért, a nemzetközi méretekben szervezett tervgazdaságért — valóban méltó célkitűzés a munkásság részére. De ehhez nem a kartellek támogatására, hanem a gazdasági élet szocialista újjászervezésére van szükség. Ehhez a munkához természetesen szövetségeseket kell keresni, de csak a céltudatos különállás alapján, mert különben a polgári hadakozások kallódó segédcsapatává süllyed a munkásság. Ez a „reálpolitikai“ követelmény áll Európára és Amerikára — különböző formában de egyenlő mértékben.

De Zsolt szerint ez „szubjektív voluntarizmus“, mert a szocializmus objektív előfeltételei ma még nincsenek adva. (Mint ahogy — szerinte — száz évvel ezelőtt is követelhetette volna a munkásság a szocialista megoldást. Sem akkor, sem ma nincs meg a tárgyi alapja (!) A szocializmus objektív előfeltételei nincsenek adva, mert a munkásosztály még a fejlett kapitalista társadalmakban sem alkotja a lakosság többségét. Ez a megállapítás sem statisztikailag, sem fogalmilag nem állja meg a helyét, ha csak nem korlátozzuk önkényesen a bérmunkásság kategóriáját. De különben is: miért lenne a többség elengedhetetlen „objektív feltétele“ a szocialista megoldásnak? Ha a szocialista megoldás célkitűzése „szubjektív voluntarizmus“ — mint ahogy nem az, mert csak egy rosszul értelmezett mechanisztikus materializmus teheti azzá, — akkor mennyivel inkább „szubjektív voluntarizmus“ Zsolt álláspontja, amely minden tapasztalat és megfontolás ellenére rendületlenül hisz a „kapitalista tervgazdaság“, a neokapitalizmus törvényszerű megvalósulásában! De ő is kénytelen felvetni a kérdést: „Melyik az a történelmi erő, amely az európai tervgazdaságot meg tudja valósítani?“ Valóban: hol van az a hatalom, amely ezt az irracionális ugrást megvalósítja, amely a megnyomorított gazdálkodásból tervgazdálkodást csinál? Erre a kérdésre reális alapon nem lehet válaszolni.

Ne konstruáljunk merev alternatívát a „kapitalizmus azonnali, menthetetlen halála“ és a „kapitalizmus történelmének új fejlődési korszaka“ közt. Ne essünk egyik illuzióból a másikba, ne cseréljük fel a rossz utópiákat még rosszabbakkal. A mai államkapitalizmusnak nyilván vannak egzisztenciális lehetőségei, bizonyos konjunktúra-javulás is lehetséges és feltehető, hogy ez is hozzá fog járulni a munkásság megerősödéséhez. Ez azonban — történelmileg nézve — labilis alapokon épül. Semmi okunk, hogy alapproblémáink — egyébként helyénvaló — újra átgondolásából kiindulva összetévesszük az alkonyi szürkületet a hajnalhasadással.

Nádas Endre

munka

**Magyar királyi Folyam- és Ten-
gerhajózási Rt. (M. F. T. R.)**

Igazgatóság: Budapest, V., Má-
ria Valéria-utca 11. Tel.: 81-8-80.
Sürgőnyeim: MEFTER.

Menetrendszerű személyhajójáratok

a Dunán:

Budapest—Wien között hetenkint
háromszor.

Budapest—Mohács között naponta.

Budapest—Esztergom között na-
ponta többször.

Kirándulóhajók:

naponta többször a Kisdunában
Lupasziget, Szentendre, Leányfalu,
Visegrád, Nagymaros, Dömös, Esz-
tergom felé; a Nagydunán Római-
fürdő, Horány, Vác, Nógrádverőce
felé.

Turistahajó:

minden vasárnap Esztergomba. In-
dulás Budapest-Eötvös-térről reg-
gel 6.30 órakor. Egységes menet-
díj oda-vissza P 1.80.

Üdülőhajó-körjárat:

Visegrád—Nagymarosig és vissza
szentendrei sziget körül, felfelé a
Nagy-, lefelé a Kisdunán. Indulás
VI/1-től naponta Budapest-Eötvös-
térről 7.30 órakor. Visszaérkezés
14.30 órakor. Menettértijegy: I. o.
P 2.10, II. o. P 1.30.

A Tiszán:

Tiszasüly—Szolnok között napon-
kint.

Szolnok—Csongrád és Csongrád—
Szeged között, péntek kivételével
naponkint.

Rendkívül olcsó menetdíj, sok-
féle menetkedvezmény. Rendszeres
áruszállítás a Dunán és mellék-
folyóin.

Gyorsáruforgalom

személyhajójáratainkkal érintett ál-
lomások között.

Rendszeres darabáruforgalom

az ezen forgalom részére megnyi-
tott állomások között.

Teljes uszályrakományok

szállítása a Dunán és hajózható
mellékfolyóin bármely rakodóhely-
ről, illetve rakodóhelyre előzetes
megállapodás alapján.

**Közvetlen Duna—tengeri teher-
áruforgalom**

az e célra épített „Budapest“ mo-
toroshajóval Budapestről és a Bu-
dapest alatti dunai állomásokról
Istanbul, Izmir, Pireus, Beirut,
Haifa Jaffa és Alexandria tengeri
kikötőkbe és vissza.

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: Kassák Lajos ●
felelős kiadó: Falus Ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI,
Bulcsu-u. 19 II 7. ● csehszlovákiában: Jelen Mihály, Bratislava, Prayova 8.
● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 ● előfizetési
ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.